

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani

OBVESTILA

republiške matične službe

1975

št. **12**

O B V E S T I L A

Ljubljana 1975

št. 12

Vsebina

- Javne knjižnice v Sloveniji po letu 1945 (Ančka Korže-Strajnar) 1
- Nekatera vprašanja o šolanju strokovnih kadrov (Jaro Dolar) 10
- Knjižnični delavci po izobrazbi in strokovnih naslovih in temeljna opravila posameznih profilov (Miša Sepe) 17
- Univerzalna bibliografska kontrola in njeno uvajanje v jugoslovanske knjižnice (Maks Veselko) 21

U v o d

V pričujoči številki objavljamo nekaj prispevkov posameznih knjižničarskih strokovnjakov, ki našim knjižničarskim krogom niso širše dostopni. To sta referata tov. M. Veselka in J. Dolarja s posvetovanja v Portorožu 1.1975, ki jih revija "Knjižnica" ni objavila, povzetek članka A. Korže-Strajnar o 30 letnem povojnem razvoju javnega knjižničarstva v Sloveniji. (Objavljen v avstrijski strokovni reviji "Biblos", št. 4/1975.)

Za knjižničarske delavce pa bo nedvomno pomemben predlog za temeljna opravila posameznih knjižničarskih profilov, ki nam bo lahko že v fazi predloga marsikdaj v pomoč pri razdelitvi in ocenjevanju dela knjižničnih delavcev. Predlog je po širših razpravah in konsultacijah pripravila tov. Miša Sepe, sodelavka republiške matične službe Slovenije.

Ančka Korže-Strajnar

V bibliotekarskih krogih govorimo navadno o treh razdobjih, ki so značilna za povojni razvoj slovenskih javnih "ljudskih" oziroma "splošnoizobraževalnih" knjižnic. Če upoštevamo, da Slovenci pred drugo svetovno vojno v javni mreži knjižnic praktično nismo imeli knjižničarskih strokovnjakov in je bila vsa mreža javnih knjižnic, razen v največjih središčih, npr. v Ljubljani in Mariboru, v rokah najrazličnejših društev in združenj ter vodena amatersko, lahko preteklih trideset let po vojni imenujemo tudi pionirsko obdobje sodobnega slovenskega knjižničarstva.

Trideset let je nedvomno dolgo obdobje za razvoj neke veje kulturne dejavnosti, vendar je več faktorjev vplivalo na to, da se slovensko javno knjižničarstvo ni hitreje vključevalo v sodobne knjižničarske tokove. Uničenje skoraj vseh javnih knjižnic med vojno, popolno pomanjkanje strokovnih kadrov, pomanjkanje prostorov in nepoznavanje modernejše knjižničarske usmeritve v svetu v povojnih letih je prispevalo svoje in realno vsaj v prvem deset letnem razdobju ni bilo mogoče pričakovati, da bi se knjižničarska dejavnost uspešno vključevala v družben razvoj Slovenije.

Prvi načrti in množično naraščanje knjižnic

Prva zasnova sodobnejše in profesionalno zastavljene organizacije povojnega javnega knjižničarstva sega že v jesen vojnega leta 1944, ko so v osrčju Bele Krajine nastali tudi prvi dokumenti o povojni mreži javnih knjižnic (Dokumente je objavila slovenska strokovna revija "Knjižnica", 18/1-2, Ljubljana, 1974.). Avtor najvažnejšega dokumenta B. Gerlanc, je takorekoč brez najnujnejše strokovne literature, postavil po znanem češkem vzoru prve teze o profesionalni in strokovno organizirani "ljudski knjižnici", ki naj jo financira država v vsaki občini.

Po vojni, leta 1945, je bil ta dokument uradno s posebno uredbo o ljudskih knjižnicah sprejet, vendar pa je bilo od teh prvih načrtov le malo uresničenega. Javna mreža ljudskih knjižnic takrat ni bila vključena v prioriteto ob izobraževalnem sistemu, saj ni bilo mogoče ne materialno ne kadrovske zadostiti zahtevam, ki so izhajale iz programa.

Velika potreba po izobraževanju in želja po dobri knjigi pa so pripomogle, da so se ljudske knjižnice kljub tem skromnim možnostim izredno hitro razraščale vsepovsod tam, kjer so se zavzeli zanje navdušeni etuzijasti ter poskušali v takratnih razmerah doseči določen razvoj.

Številčno razraščanje takih ljudskih knjižnic je doseglo svoj vrhunec leta 1950, ko je bilo v Sloveniji 1.223 ljudskih in sindikalnih javnih knjižnic z nad 600.000 zvezki temeljne knjižne zaloge. Vse te knjižnice so bile materialno odvisne od društvenih in sindikalnih organizacij, zasnovane na temeljih predvojne knjižnične mreže. Ta vnetost za ustanavljanje ljudskih knjižnic in množična prizadevanja, da pride čimveč literature v knjižnice pa žal niso bila utemeljena s kakim sodobnejšim konceptom in tako osnovni cilj, da se doseže odprtost in sodobnejše poslovanje v knjižnicah v tem času ni bil uveljavljen.

Profesionalna možnost organiziranja v tem obdobju je bila omogočena edinole študijskim knjižnicam splošnoznanstvenega tipa, ki so nastajale sporedno z ljudskimi knjižnicami in predstavljale jedro splošne knjižnične mreže, ki naj služi izobraženstvu in mladini, ki se izobražuje na višjih in visokih šolah. Do leta 1950 je bilo v Sloveniji ustanovljenih 7 takih knjižnic, ki so bile ustanovljene v vseh takratnih okrožnih središčih. To so bile splošnoizobraževalne knjižnice z močno domoznanstveno usmerjenostjo in pravico do obveznega izvoda. Do leta 1950 je bilo v teh knjižnicah 250.000 zvezkov temeljne knjižne zaloge s 600 naslovi periodičnega tiska.

Javna knjižnična mreža obeh smeri je v tem času premogla 652 amaterskih delavcev v knjižnicah in 34 profesionalno zaposlenih strokovnih delavcev, od tega 3 z visoko izobrazbo.

Postopno usklajevanje in večanje interesa za modernejši sistem javnih knjižnic

V drugem obdobju, tja do leta 1961 je tako bujno razraščena mreža ljudskih knjižnic zaradi neustreznega sistema začela hitro razpadati. V tem času prenehajo delovati skoraj vse sindikalne knjižnice in skoraj dve tretjini ljudskih knjižnic, oziroma pride do združevanj knjižnih fondov v večja središča. Velik napor društvenih organizacij, da bi zadržale nenehno upadanje števila svojih knjižnic, je bilo povsem zaman. Krivdo za tako hitro razpadanje knjižnic pa je lahko pripisati predvsem njihovi neučinkovitosti in neorganiziranosti. Sistem ureditve, ki je bil upeljan v knjižnice ni bil skoraj za nikogar več vabljev, zato začne tudi število bralcev hitro upadati.

Izjema so bile nekatere velike mestne knjižnice, ki so se uspele dvigniti iz svoje zaprtosti in začele uveljavljati nove oblike približevanja dejavnosti bralcem oziroma občanom. Z uvajanjem prostega dostopa do knjig, s celodnevno odprtostjo knjižnic za bralce, z uvajanjem raznih drugih oblik kulturne dejavnosti v teh knjižnicah,

se je začel interes za knjižnice postopoma večati. Začela se je akcija za postavitev prvih vzornih knjižnic po sistemu anglo-ameriških "public library" in na čelu teh akcij so bili prav knjižnični delavci javnih knjižnic v večjih mestnih središčih kot npr. Delavska knjižnica v Ljubljani in Mestna knjižnica v Celju, kasneje pa so se jim pridružile še nekatere knjižnice v večjih industrijskih središčih.

Leta 1961 kaže statistika samo še 525 ljudskih in sindikalnih knjižnic z 1.123.000 zvezki knjižne zaloge. Medtem, ko se je število knjižnic zmanjšalo za več kot polovico, pa se je knjižna zaloga v knjižnicah kljub vsemu večala za povprečno 10 % letno. Razmeroma zadovoljni smo lahko bili tudi s tempom naraščanja profesionalno zaposlenih delavcev v ljudskih knjižnicah, ki jih je bilo leta 1961 že 199. Čeprav je bilo strokovno usposobljenega kadra še vedno malo, se je njihovo število povečalo na 16 bibliotekarjev z visoko izobrazbo in 63 strokovnih delavcev s srednjo in višjo šolo. Ljudske knjižnice torej že razpolagajo z strokovno usposobljenimi delavci v razmerju 27 : 73 %.

Prvi zakon o knjižnicah

Leta 1961 dobimo v Sloveniji prvi Zakon o knjižnicah. Kakor je bil ta zakon v bibliotekarskih krogih težko pričakovan, je vendarle prinesel določeno razočaranje, saj je uzakonil predvsem obstoječe stanje in se ni dotaknil skoraj nobenega bistvenega vprašanja, ki so pestila knjižničarstvo tega obdobja. Za nadaljnji razvoj bibliotekarske dejavnosti pa sta dva ukrepa, ki jih je določal zakon bila vendarle pomembna. Ustanovitev republiške matične službe (centra za knjižnice) in možnost ustanavljanja občinskih matičnih služb za eno ali več občin skupaj.

S posebno uredbo leta 1962, pa je bilo še normativno določeno, kdaj lahko neka knjižnica opravlja naloge občinske matične službe. Ti zahtevki so bili razmeroma zelo skromni, t.j. zahtevali so predvsem samostojnost knjižnice, najmanj enega profesionalnega delavca, strokovno urejenost in vsaj 3.000 zvezkov temeljne knjižne zaloge. Vendar je bilo po preverjanju možnosti ugotovljeno, da tudi teh skromnih pogojev vsaj v polovici slovenskih občin ne bo mogoče takoj izpolniti. Tako je bilo treba naloge matične službe prenesti tudi na del študijskih-splošnoznansvenih knjižnic in sta se odslej oba tipa knjižnic na mnogih strokovnih in organizacijskih področjih srečevala in vodila enotnejšo knjižnično politiko, kar je bilo slovenskemu javnemu knjižničarstvu zelo v prid. S tem aktom je bilo tudi doseženo, da so skoraj v vseh občinah začeli obnavljati

in sistematsko združevati ostanke opuščeni knjižnic z obstoječimi. Tako je za drugo desetletje po vojni značilno utrjevanje javne knjižnične mreže, čeprav je številčnost ljudskih knjižnic tja do leta 1967 še nadalje upadala, ko statistično zaznamujemo najnižje število javnih ljudskih knjižnic in podružnic. Takrat je bilo v Sloveniji le še 230 aktivnih javnih knjižnic, ki pa so že imele okoli 2 milijona knjižnih zvezkov in 285 stalno zaposlenih delavcev.

Močno kritiko je doživela še vedno velika zaprtost knjižnic in knjižnega fonda in le z veliko vztrajnostjo smo dosegli, da je sledila ureditvi vzorčnim, prostodostopnim knjižnicam tudi vsaka novo ustanovljena občinska matična knjižnica. Tako je v petih letih zraslo 30 novih občinskih matičnih knjižnic, ki so vpeljale prost pristop do literature, povečale odprtost knjižnic in se strokovno posodobile.

Največ težav pa je seveda bilo s strokovnim izpopolnjevanjem kadrov in s priročniki, ki jih je do šestdesetih let bilo za potrebe javnega knjižničarstva zelo malo in še ti so bili navadno skromno zastavljeni ali pa niso ustrezali zahtevam modernejših konceptov urejanja knjižnic. Po letu 1961 pa so začele te praznine vendarle izginjati.

Na pedagoški akademiji v Ljubljani je bil tudi uveden predmet - knjižničarstvo kot dveletni višji študij in izšlo je nekaj temeljnih priročnikov, med njimi: Abecedni imenski katalog, Ljubljana, 1967; Univerzalna decimalna klasifikacija (skrajšana izdaja) Ljubljana 1967; J. Logar: Uvod v bibliografijo. Ljubljana 1967; R. Vrančič: Uporaba knjižničnega gradiva in informacijska služba v knjižnicah. Ljubljana 1969;

Republiška matična služba pri Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani pa je leta 1968 uvedla centralno katalogizacijo vsega slovenskega tiska, s priporočilnim izborom v posebnem setu pa je za javne knjižnice priporočala nakup tekoče literature. S tem je bila zagotovljena enotnost strokovne ureditve v vsej javni mreži knjižnic. Za vsako izdajo slovenskega tiska je bila izdelana kartica za abecedno imenski katalog in katalog univerzalne decimalne klasifikacije ter razporeditev priporočene mladinske literature po starostnih stopnjah. S tem je bila zagotovljena enotnost obdelave slovenskega tiska, ki so jo z velikim zadovoljstvom sprejele praktično vse javne knjižnice v Sloveniji. Uspešnost in uporabnost katalognih listkov centralne katalogizacije slovenskih tiskov se kaže tudi v hitrem naraščanju naročnikov v naslednjih letih in sicer od začetnih 95 na 205 naročnikov, ki so naročeni na 340 setov katalognih listkov. Listke prejemaajo knjižnice poprečno 2 krat mesečno.

Določitev prvih nacionalnih standardov o delovanju občinskih knjižnic

Še ena akcija republiške matične službe, ki je pomembno poživila in razširila vlogo matičnih služb, je bil dogovor za določitev nekaj osnovnih nacionalnih standardov, po katerih se morajo ravnati občinske knjižnice, da bodo sposobne boljše opravljati matično službo. S standardi je bila postavljena zahteva, da se občinske knjižnice lahko preosnujejo v osrednje občinske matične knjižnice, če imajo najmanj 10.000 zvezkov temeljne knjižne zaloge in če doseže letna nabava nove literature vsaj 1.000 zvezkov, od tega 600 do 800 naslovov knjig iz tekoče slovenske produkcije. Za temeljno knjižno zalogo je treba upoštevati minimum 1 knjigo na prebivalca in tekoči nakup 1 nove knjige na vsakih 5 prebivalcev. Najpomembnejši pa je bil standard o kadrih, ki je zahteval, naj se na 10.000 prebivalcev zaposli 1 bibliotekar in 1 tehnični pomočnik, čeprav je bilo uresničenje tega zelo težavno, saj nam sistem knjižničarskega šolanja ni dajal dovolj takih kadrov.

Dogovorjeni so bili tudi standardi o poslovanju knjižnic. Občinska knjižnica, ki oskrbuje 15.000 prebivalcev, bi npr. morala biti odprta poprečno 40 ur tedensko, z upoštevanjem standarda 10 sekund na prebivalca. Število bralcev naj bi zajelo 20 % prebivalstva in izposoja 3 knjige letno na prebivalca.

Ti prvi standardi so veliko pripomogli, da se je gibanje za sodobno knjižnico začelo širiti skoraj v vseh občinskih središčih. Predvidevali smo, da bomo z ustanovitvijo 60 osrednjih občinskih knjižnic pokrili vsaj najnujnejše potrebe po knjigi in zagotovili enakomernejšo prisotnost knjige na vsakem slovenskem območju. Tok prizadevanj za sodobnejšo javno knjižnico pa nas je pripeljal do zaključka, da bo treba temeljiteje poseči v organizacijsko strukturo dosedanjih javnih knjižnic in doseči nov koncept razvoja javne knjižnične mreže.

Druga zasnova javne knjižnične mreže zahteva enotno splošnoizobraževalno knjižnico

Spreminjanje socialne strukture aktivnega prebivalstva in vedno večji problem izobraževanja, sta zahtevala čim smotrnejše načrtovanje v knjižnicah in prizadevanje za posodobitev knjižnic vseh bibliotekarskih delavcev. Leta 1970 je bil pripravljen prvi koncept novega knjižničnega sistema, o katerem so razpravljali bibliotekarski in družbeni forumi ter po dolgotrajnih razpravah, ki so naletele na različne kritike in priznanja, leta 1971 sprejet, kot nov koncept splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji.

Osnovno načelo usmeritve v novem konceptu je enotna splošnoizobraževalna knjižnica. To pomeni, da smo se v Sloveniji odločili opustiti dvojnost v dosedanem sistemu javnih knjižnic. Oba tipa javnih knjižnic, ljudska in študijska, se organizacijsko in vsebinsko kolikor je mogoče izenačita. Knjižnice morajo biti odprtega tipa in jih je treba usposobiti za posredovanje vsakršne literature vsem izobraževalnim profilom. Osnovno preskrbo z literaturo je treba zagotoviti v manj ugodnih geografskih pogojih. To bomo dosegli z povezavo vseh javnih knjižnic v določen enovit knjižnični sistem v občini in regiji. Sodelovanje v sistemu bo omogočilo tudi manjšim knjižnicam, da posredujejo bralcem vire in informacije, ki jih same nikakor ne bi zmogle.

Organizacijsko se v Sloveniji te splošnoizobraževalne knjižnice delijo na posamezne kategorije, predvsem glede na število prebivalcev, ki jim služijo. Knjižnice so razdeljene v šest kategorij, tako da imamo v splošnoizobraževalni mreži knjižnice I. skupine za območje z nad 100.000 prebivalci in knjižnice II. skupine za območje od 50 - 100.000 prebivalcev. To so dejansko knjižnice regionalnih središč, ki imajo večinoma tudi vrsto specialnih služb. Splošnoizobraževalne knjižnice III. skupine so knjižnice za območja od 20 - 50.000 prebivalcev in za kraje z gimnazijami in drugimi srednješolskimi centri, knjižnice IV. skupine so za območja od 10 - 20.000 prebivalcev, knjižnice V. skupine so za območja od 5 - 10.000 prebivalcev. To so knjižnice na občinskem nivoju, medtem ko je knjižnica VI. skupine namenjena krajem z najmanj 1500 - 5000 prebivalci. V te skupine se ne razvrščajo izposojevališča in potujoče knjižnice oziroma bibliobusi, ki so poslovno in strokovno vezani na občinske knjižnice, kot jih omenjam zgoraj.

Vsaka teh kategoriziranih knjižnic ima v okviru svoje dejavnosti tudi specialne funkcije. Knjižnice I., II. in delno tudi III. skupine npr. zbirajo in hranijo pomembno domoznanstveno literaturo za območje, ki ga oskrbujejo, dragocene zapuščine, vzdržujejo razne posebne zbirke kartografskega, glasbenega, avdiovizualnega in drugega gradiva, razen tega pa gojijo posebne oblike dela z mladimi in odraslimi bralci.

Precej natančno so v konceptu določena tudi navodila za prostore in opremljenost knjižnic. Splošnoizobraževalne knjižnice I. in II. skupine morajo npr. imeti ločene prostore za poslovanje z odraslimi bralci ter za otroke in mladino, čitalnice, informacijsko službo, posebne zbirke, skladišča, prostore za obdelavo knjižničnega gradiva in upravne prostore. Za notranje delo in poslovanje knjižnic se uvaja sodobna mehanizacija. Knjižnice III. in IV. skupine imajo vse službe, ki jih navajam za prvi dve skupini in v glavnem ne zbirajo domoznanstvene literature, in nimajo posebnih zbirk. Knjižnice od I. do III.

skupine imajo samostojne pionirske oddelke, knjižnice od IV. do VI. skupine pa ločeno postavljeno otroško in mladinsko literaturo v policah skupnih izposojevalnih prostorov.

V nov koncept so bili prevzeti in se uveljavljajo tudi standardi o knjižničnem gradivu, o nabavi nove literature, o knjižničnih strokovnih delavcih, obisku bralcev, izposoji literature in o času poslovenja, ki so bili uveljavljeni že nekaj let poprej, vendar bistveno dopolnjeni.

Tako je bilo natančneje določeno, kakšno knjižno gradivo zbirajo knjižnice, koliko časa se gradivo v knjižnici hrani ipd.

Nabava nove literature se povečuje na 1,5 knjige na prebivalca določenega območja za obdobje naslednjih pet let. Koncept postavlja tudi obseg nakupa novih knjig, časnikov in časopisov za vsak tip knjižnice posebej ter zahteva uporabo priporočilnih setov centralne katalogizacije slovenskega tiska za vse knjižnice v javni mreži.

Število knjižničnih delavcev se naslanja kot doslej predvsem na število prebivalcev, dodaja pa še možnost, da se zaposli 1 knjižnični delavec na 6.000 knjig žive zaloge ali na 10 - 12.000 izposojenih knjig. Postavljeni so tudi temeljni strokovni nazivi za vse izobrazbene stopnje strokovnih delavcev in zahteva, naj bodo knjižnični delavci izenačeni v nagrajevanju z delavci drugih kulturnih oziroma prosvetnih institucij.

Zelo pomembni premiki so bili z novim konceptom doseženi na področju otroškega in mladinskega knjižničarstva. Za to panogo knjižničarske dejavnosti je bila še z zakonom o knjižnicah ustanovljena matična služba, ki jo vodi Pionirska knjižnica v Ljubljani.

Ob tem, da se je osrednja matična služba za otroške in mladinske knjižnice posebej zavzela za to, da se mreža teh knjižnic enakovredno razvija ob javni knjižnici in da je bilo veliko narejenega že po sprejetju zakona o knjižnicah, so v konceptu postavljena merila zahtevala, naj bodo pri vseh občinskih javnih knjižnicah I., II. in III. skupine izposojevalnice za otroke in mladino ločeno od izposojevalnih prostorov za odrasle. Te službe pa naj vodi specializiran bibliotekarsko in pedagoško usposobljen višji ali visoki kader. Ti oddelki so ločeni za mladino do 14. leta, kjer je vsa literatura presto dostopna, razen strokovne in postavljena po treh starostnih stopnjah, v knjižnicah I. in II. skupine pa so še posebej knjižnice za mladino od 14. do 18. leta starosti. Šele po tej starostni dobi se mladina preusmeri v knjižnice za odrasle.

V teh knjižnicah se odvijajo tudi različne oblike literarne vzgoje, kot ure pravljic, knjižne igrice, srečanja

s pisatelji, predavanja, razgovori o knjigah, razstave, itd. Ta dejavnost je v pionirskih knjižnicah skoraj enakovredna izposoji knjig in je sestavni del vsebinskih programov teh služb.

Knjižna zaloga se številčno ravna po populaciji otrok in mladine. Postavlja se zahteva po nabavi 4 knjige na enega mladega bralca. Načelo, da mora zajemati knjižna zaloga različnim razvojnim stopnjam mladine primerno in dostopno poučno in leposlovno literaturo, ki je izbrana po načelih estetske in splošnoizobraževalne vzgoje mladine, je pripomoglo, da so vsebinski kriteriji pri nabavi literature strožje podrejeni pedagoškimi izhodiščem kot v javnih knjižnicah za odrasle. S centralno katalogiziranimi listki dobijo te knjižnice tudi priporočila za nabavo literature z že določenimi kriteriji za posamezne starostne stopnje.

Pobudniki novega koncepta splošnoizobraževalne knjižnične mreže so se ob tem načrtu zavzeli tudi za uveljavitev petletnega razvojnega plana splošnoizobraževalne knjižnične mreže od leta 1971 - 1975, ki je bil v bibliotekarskih krogih in zlasti v javnosti z velikim zadovoljstvom sprejet.

Nov koncept prinaša prve uspehe v štiriletnem obdobju. Od leta 1971 dalje smo dosegli, da so v vseh 60 občinah bile ustanovljene občinske splošnoizobraževalne knjižnice, od katerih jih ima 48 status samostojnih ustanov. Adaptiranih ali na novo zgrajenih in strokovno preurejenih je bilo 52 občinskih matičnih knjižnic z 96 izposojevališči. V to število ni všteti 145 društvenih knjižnic, ki jih matične knjižnice za zdaj oskrbujejo samo z dotokom nove literature in ki še čakajo priključitve v novo mrežo knjižnic. Držimo se načela, da se pripoji k matični ustanovi samo tista knjižnica, ki je urejena po sodobnih načelih in za katero vzdrževanje so na razpolago finančna sredstva. Tu niso všteti punkti za potujoče kovčke in bibliobuse, ki jih je v Sloveniji tudi že okoli 150. Od leta 1971 so bili nabavljeni 4 bibliobusi z zmogljivostjo 2.500 - 3.000 postavljenih knjig in z do 1.500 enot v skladišču bibliobusa. Ti bibliobusi so v Mariboru, Ljubljani, Novi Gorici in Kopru. V prihodnjih letih pa postopoma dobijo take tipsko izdelane bibliobuse tudi vsa druga regionalna središča.

V tem času smo dosegli tudi določeno prioriteto za razvoj naše kulturne dejavnosti, dosegli smo izenačenje osebnih dohodkov delavcev v javnih knjižnicah z dohodki delavcev drugih kulturnih dejavnosti, in tudi napram prosvetnim delavcem v šolstvu.

Menim, da je prehojena pot v slovenskem javnem knjižničarstvu danes na tisti stopnji, ko lahko zatrdimo, da je pionirska doba in reorganizacija mreže javnih knjižnic dejansko pri kraju. V naslednjem obdobju pa

nas čaka še preobilica dela pri vsebinskem preusmerjanju knjižnic, širjenju izposojevališč v knjižničarsko nerazvitenih območjih in nadaljnem vključevanju splošnoizobraževalnih knjižnic v še večje enote, ki bodo sposobne zagotavljati literaturo povsod tam, kjer jo potrebujemo. Start v naslednje obdobje razvoja je nedvomno uspešen. Tako prehojena pot je pripeljala do predloga novega zakona o knjižnicah, ki je postavljen na popolnoma nove osnove in ki ga slovenski knjižničarji v celoti podpiramo. Sprejet bo verjetno še v letošnjem letu.

(Objavljeno v strokovni reviji Biblos 4. - Wien 1975.)

NEKATERA VPRAŠANJA O ŠOLANJU STROKOVNIH KADROV

Jaro Dolar

V skladu z družbenimi odnosi in njihovimi ideologijami se je v teku zgodovine izpreminjala tudi vloga knjižnice, njen družbeni pomen in namen. Z vedno novimi nalogami, ki jih je prevzemala, se je spreminjalo tudi delo knjižničarja, ki se je na novi položaj prilagajal, kakor je vedel in znal in kakor sta mu dovoljevala njegova splošna izobrazba ter njegovo strokovno znanje, ki si ga je moral sam sproti pridobivati. Kdaj pa kdaj je s svojo osebno zavzetostjo, zavedajoč se svojega mesta v kulturnem, političnem in družbenem dogajanju, ta razvoj prehitel, često pa je, stoječ ob robu javnega življenja, ta razvoj komaj še dojemal in tako zaostajal za tokom, ki ga je neveščega in nepoučenega napeljal na breg.

Spoznanje te zgodovinske soodvisnosti, oziroma pogojenosti med družbo, knjižnico in knjižničarjem ne omogoča samo razumevanja in jasnih ocen preteklosti, ampak nam daje tudi zanesljiva napotila za šolanje, ali bolje usmerjanje knjižničarskih kadrov v današnjem času in ob predvidevanem razvoju tudi za prihodnost.

Nekoč je zadostovalo, da je knjižničar v neki tedaj sorazmerno majhni knjižnici poznal svoj fond in svoje sorazmerno maloštevilne uporabnike - vednost, za katero bi ga lahko zavidal marsikateri današnji knjižničar.

Tej tedaj enoviti knjižnici z "enovitim" knjižničarjem je v dobi industrijske revolucije sledila diferenciacija knjižničnih zvrsti z raznolikimi knjižničnimi nalogami od splošnoznanstvenih, preko strokovnih do ljudskih knjižnic s knjižničarji različnih strokovnih profilov po znani hierarhični lestvici, ki je za znanstveno knjižnico zahtevala znanstveno kvalifikacijo. (V dvajsetih letih, ko je bivša licejka prevzela nalogo univerzitetne knjižnice, je tedanji razpis zahteval za vse strokovne službe doktorat! Med "služnikom" in učenim znanstvenikom ni bilo nobene vmesne stopnje.) Za ljudske knjižnice pa so bile zahteve mnogo nižje - zaradi politično ideološke diferenciacije z župnijskimi in sokolskimi knjižnicami ter s knjižnicami delavskih zbornic, društev kmečkih fantov in deklet ali drugih politično, oziroma kulturno opredeljenih združenj pa je zadostovala ideološka trdnost in izobraževalna vnema, kakršno so kazali predvsem podeželski učitelji.

Zaradi prizadevanja po čim bolj množični in čim globlji izobrazbi v industrializirani, na gospodarski uspeh in družbeni ugled usmerjeni dobi pa se je že pred drugo svetovno vojno, posebno pa po njej hierarhija knjižnic pričela rušiti; ostre ločnice, ki so povzdigovala en tip knjižnice nad drugi so se zabrisovale. Knjižničarstvo

je postalo zopet vedno bolj enotno; namesto nekoliko omalovažujočega pojma "ljudski" (npr.: "ljudska" šola, "ljudska" povest itd.) se je z novo vsebino uveljavil nov pojem: "splošno izobraževalen", ki naj bi v knjižnicah s poučnimi, strokovnimi in znanstvenimi knjigami, ali vsaj učbeniki omogočil prehod do "višje" pojmovanih knjižnic. Pojavile so se bogate, strokovno in organizacijsko vedno popolnejše "ljudske" knjižnice, ki so se po svojih fondih in po službi bralcem lahko spustile v tekmo z znanimi znanstvenimi in univerzitetnimi knjižnicami. (Naj kot primer navedem samo newyorško Public Library z milijonskimi zalogami. Njen direktor je postal direktor Congress Library v Washingtonu; ali: londonsko Holborne Public Library z mogočno templju podobno stavbo. Njena skoro neizčrpna zbirka jezikovnih priročnikov prekaša marsikatero univerzitetno knjižnico.)

Čeprav zahtevajo razni tipi knjižnic, ki so se jim pridružile še šolske in pionirske knjižnice ter knjižnice v turističnih krajih, po bolnicah, po kaznilnicah ali knjižnice za telesno prizadete, za slepe itd. nekatera posebna znanja (v nabavni politiki in v delu z bralci), je vendar vsem knjižnicam toliko skupnega, da je mogoče vsaj do neke stopnje skupno šolanje.

Diferenciacija se danes v glavnem ne nanaša več toliko na razne zvrsti knjižnic ampak na razna opravila v knjižnicah. Ker pa se le redko katera knjižnica lahko privoščiči ozko specializiranega knjižničarja, ki bo ostal vse življenje na istem delovnem mestu, in ker si danes ne moremo zamisliti dela, ki bi bilo ločeno od drugega, še manj pa delavca, ki bi ne vedel, kaj se na drugih mestih v knjižnici dogaja, je samo po sebi umevno, da mora vsak strokovni delavec vsaj v glavnem poznati osnove drugih delovnih mest, ali, če se hočemo izraziti po šolsko: drugih "predmetov" in njihovih učnih programov. Na tem spoznanju sloni bolj ali manj enotno šolanje knjižničnih kadrov.

Vse to so znane stvari, vendar je prav, če jih pokličemo v spomin, kajti posledice, ki iz tega sledijo, za marsikoga niso čisto samo po sebi umevne. Nekateri utegnejo zbuditi nezaupanje med bolj ali manj konservativnimi knjižničarji, ki stojijo na stališču: "Quieta non movere!" (po naše: "Kar počiva, ne premikaj!", ali še bolj po domače: "Kar je bilo doslej dobro, naj bo še poslej!") Toda, če kje, pomeni v organizmu, ki se tako živo odziva na družbene izpremembe kakor knjižničarstvo, konservativno vztrajanje pri starem nevarno zaostajanje za časom.

O današnji dobi, polni prepletajočih se protislovij, ki nam s posledicami težko premagljive preteklosti in z napovedmi burnega razvoja v prihodnosti ne dovoljuje mirnega udobja, smo brali že veliko stvarnih in patetičnih oznak, ki jih ne bi ponavljali. Za nas, ki razmišljamo o šolanju in vzgoji, je morda najpomembnejše dejstvo, da se danes na noben poklic ni mogoče pripraviti s podrobnimi navodili za vsakdanjo rabo, kajti vsak dan prinaša nove zahteve, ki jih ni mogoče predvidevati. Še posebej velja to za knjižničarstvo, ki ne zrcali samo naglega razvoja znanosti in sploh človeškega znanja, ampak nanj tudi bistveno vpliva.

Prvo vprašanje, ki se nam pri tem postavlja je, kako je mogoče kandidata za ta poklic, ki zaradi dinamike časa, postaja sam izredno dinamičen, uspešno pripraviti.

Tudi če stare pojme "nabava", "obdelava" in "izposoja", s katerimi smo doslej opisovali glavne naloge in opravila v knjižnici, nadomestimo s širšimi kot so: "zajetje knjižničnega gradiva" (nem. "Erfassung"), "odpiranje tega gradiva za uporabo" (nem. "Erschliessung") in "služba bralcem" (nem. "Benutzerdienste"), smo sicer poudarili, da se v sodobni knjižnici opravi več kakor samo "nabavlja", "obdeluje" in "izposoja", nismo pa še opredelili teh pojmov za današnji čas, še manj pa smo s tem izčrpali vse, kar bodo ti opravi v najbližji prihodnosti zahtevali od knjižničnega delavca, ki bo za te dejavnosti odgovoren.

Knjižnica torej nujno potrebuje strokovne delavce na dveh ravneh: eni opravljajo delo po bolj ali manj ustaljenih navodilih, ki pa jih nikakor ni mogoče imeti za neizpremenljive - spomnimo se samo, kolikokrat so se pravila za katalogizacijo v zadnjih tridesetih letih izpreminjala - to, kar imenujejo Angleži routine work (privajeno, neproblematično delo). Pri nas se zanj pripravljajo na pedagoški akademiji.

Danes je to delo še vedno v veliki meri osnova knjižnične dejavnosti, posebno na področju "obdelave", da za sedaj ostanemo pri starem izrazu, prišla pa bo, kakor nekateri napovedujejo, doba, ko bo to delo centralizirano na več knjižnic obenem, ali pa bo močno mehanizirano. Tedaj bodo potrebe po teh kadrih brez visoke izobrazbe mnogo manjše. Na sestanku sekcije za knjižničarske šole, ki je bila letos v Oslu, je padla celo misel, da bodo v desetih letih v Angliji in Združenih državah strokovni delavci samo "postgraduate" (to je delavci s postdiplomskim študijem), vsi drugi pa bodo žrtve razvoja. Kakor je ta sodba gotovo pretirana in vsaj za naš bližnji razvoj nesprejemljiva, pa priča o prizadevanjih po čim višji kvalifikaciji knjižničarskih kadrov.

Profesor Guy Marco s Kent State univerze v Združenih državah je na sestanku, ki se je kot priprava za kongres

IFLA vršil letos januarja v Vilni (Vilnius, Sovjetska zveza) dobil od Stalnega posvetovalnega komiteja (Standing Advisory Comitee of the IFLA) nalogo, da izdela "Osnutek standardov za knjižničarsko vzgojo po UNESCO vi tretji stopnji" (mišljeno je šolanje na najvišji ravni).

Kar v začetku je poudaril, da se bodo v učnem načrtu zrcalile nacionalne in regionalne potrebe ter prednostni vidiki. V diskusiji se je ta misel izrazila še jasneje: V učnem načrtu se bo zrcalila družba, stopnja njene razvitosti in njeni problemi. Značilno je, da te socialne pogojenosti niso poudarjali toliko tovariši z Vzhoda ampak zahodni, predvsem ameriški, nemški in celo izraelski knjižničarji! Zato se je referent odločil, da govori o pogojih, v katerih naj deluje knjižničarska vzgoja, ne pa o njeni vsebini. Kljub temu pa je nekaj misli, ki jih je izrekel, zanimivih tudi za nas, ki nas čaka še temeljita diskusija o tem programu, ki ga moramo prilagoditi na naše prilike.

Ker smo pri nas na več področjih ugotavljali standarde, bo morda zanimiva njegova silno široka definicija: "Standardi so formalno objavljeni kriteriji - kvantitativni in kvalitativni - ki jih je pripravilo in odobrilo eno ali več knjižničarskih združenj, oziroma knjižničnih ustanov za vrednotenje in primerjanje knjižničarskih vzgojnih programov."

"Resen problem," pravi Marco, "je, da so ti kriteriji lahko prezahtevni in da jih manj razviti programi utegnejo imeti za nedosegljive, na drugi strani pa je mogoče, da so za nekatere dobro vpeljane in uspešne programe ti standardi že doseženi ali celo preseženi, kar jim utegne vzeti voljo do izboljšav. Zato so standardi lahko samo minimalni kriteriji, oziroma vodilo za načrtovanje."

Če torej sledimo Marcovim izvajanjem, ki jih je sekcija za knjižničarske šole pri IFLA vzela kot osnovo za nadaljnje izoblikovanje stališč in priporočil, se moramo najprej ustaviti pri samem programu, ki je Marcu enota za izvajanje učnega načrta za knjižničarstvo in - ali informacijsko znanost.

Ta program mora biti vključen v ustanovo, ki daje univerzitetne naslove ali enakovredna spričevala. V glavnem gre torej za popolno izenačenje položaja, ki naj bi ga imel študij knjižničarstva z vsakim drugim študijem. Sem spadajo: naslov vodje, proračun, organizacija, prostori, knjižnica, ki mora ustrezno podpirati učni načrt, visoka raven akademskih učiteljev, med katerimi je lahko več honorarno zaposlenih aktivnih knjižničarjev. Nekaj, najmanj dva ali trije, med njimi vodja, naj bi bilo polno zaposlenih. Kakor sploh po svetovnih univerzah naj bi bilo razmerje med učitelji in študenti: 1:10. Da se morajo učitelji udeleževati tudi kot raziskovalci

se razume že iz povedanega. Pri taki knjižničarski enoti bi moral biti polno zaposlen tudi vsaj eden uslužbenec.

Sam učni načrt naj zajema splošne študije v zgodovini, literaturi, prirodnih vedah itd. ter strokovne študije v knjižničarstvu in informacijski znanosti. Ena kakor drugo bo trajalo tri do pet let (prva stopnja dve do tri leta, druga stopnja pa štiri do pet let).

Namen programa je preučevanje načel in prakse v knjižničarski znanosti. Ta namen se dosega s predavanji, seminarji, diskusijskimi skupinami in s prakso v poklicu.

Tu sta mogoča dva tipa: prva stopnja, ki vsebuje več področij, med katerimi je knjižničarska znanost, zanj je potrebna srednja šola (nekako to, kar imamo na PA) in druga stopnja s specializacijo samo na knjižničarstvu.

Glavna vsebina te predmetne skupine obsega uporabo pomagala, klasifikacijo in katalogizacijo, systemske analize, uporabo tezavrov, administracijo, tehnično službo in bibliografijo.

Za višjo stopnjo pa zahteva program nove metode v študiju. Poleg predavanj in seminarjev še usmerjeni in samostojni študij ter raziskovanja. Studentje tu pridobijo obsežno znanje na splošnem knjižničarskem področju ali pa na enem oziroma na več področjih kot so: razvoj zbiranja (nabave ali "zajemanja"), katalogizacija, klasifikacija, tehnične službe in zgodovina knjižničnih služb. Sem spadatudi priprava za disertacijo. Mogoče je, da se splošni študij kombinira s strokovnim študijem že od začetka, recimo z bibliografijo predmeta, ki ga je kandidat študiral.

Osnovni cilj strokovnega študija je, da knjižničar ne ve samo, kaj se v knjižnici dela, ampak zakaj se to dela.

Strokovni učni načrt se deli v temeljne predmete in specializirane predmete. Temeljni predmeti naj bi bili:

1. Vloga knjižnice kot komunikacijske dejavnosti v družbi.
2. Načela in metode bibliografske, katalogizacijske in klasifikacijske organizacije.
3. Načela in metode pri službi bralcev.
4. Načela in metode pri izbiri tiskanega in netiskanega gradiva.
5. Načela in metode vodstva knjižnice.
6. Bistvena dejstva iz zgodovine knjižnic in bibliografije.
7. Načela in tehnike pri vodenju raziskav v knjižničarstvu.
8. Načela knjižnične avtomatizacije.

Med specialna področja štejejo: otroška literatura in delo z otroki, predmetne bibliografije (npr. bibliografija humanističnih, pravnih, medicinskih ved itd.), delo v javnih knjižnicah, delo v univerzitetnih knjižnicah, katalogizacija in klasifikacija.

Študentje morajo raziskovati v skladu z nivojem svoje izobrazbe in podajati svoje rezultate v sprejemljivi pismeni obliki.

O načinu študija ima Marco nekaj sodobnih priporočil: študij je treba voditi tako, da študente spodbuja k izražanju svojega stališča že v predavalnici. Diskusija mora zajemati vsaj toliko časa kakor predavanja ipd.

K temu rednemu študiju pa spadajo še kurzi za aktivne knjižničarje, ki se morajo seznaniti z razvojem stroke (nenehno izpopolnjevanje).

Že sam Marco je v začetku in še posebej v diskusiji poudaril, da ta načrt ni obvezno navodilo ampak bolj priporočilo, ki ga je treba prilagoditi razmeram, saj je knjižničarski študij odvisen od potreb in od družbe, v kateri naj se uveljavi. Tako se moramo seveda zavedati, da so njegove misli za nas sicer zanimive a ne vedno uresničljive. Med ovirami, ki jih velja omeniti so predvsem različni visokošolski in univerzitetni sistemi, ki zahtevajo drugačno razdelitev (prva stopnja z diplomom, diploma univerze in postdiplomski študij, ki ne odgovarja povsem temu, kar imenujejo Angloamerikanci "postgraduate", nadalje disertacija, ki se pri nas lahko opravi mnogo pozneje itd.). Nekaj razlik je tudi v vsebini načrtov. Marco daje v svoji zamisli sociologiji manjšo težo kakor, skoro lahko rečemo, večina zahodnih univerz, na katerih se danes predava knjižničarstvo. Tudi informacijske znanosti pušča verjetno preveč ob strani, pač v prepričanju, da gre tu za povsem ločeno področje. Poleg tega pa je treba pri nas poudariti naš samoupravni sistem, ki je že tako prepletel vse naše javno življenje, da si brez temeljitega tudi teoretičnega poznavanja njegovih osnov in delovanja skoro ne moremo več zamisliti intelektualca, kaj šele knjižničarja.

Ko smo sestavljali učni program za nadaljevanje knjižničarskega študija na univerzi, smo vse to upoštevali, čeprav tedaj Marcova priporočila še niso bila znana. Držali smo se mnogegega, kar je predlagal, saj smo imeli vzorce v drugih knjižničarskih šolah.

O samem programu, ki ga predlagamo za univerzo skoro ne kaže razpravljati pred tako širokim forumom, posebno še, ker bi nam to vzelo preveč časa. Prepričan pa sem, da se iz povedanega dajo razbrati načela, po katerih bo teklo šolanje knjižničarskih kadrov na višji, ali če hočete UNESCO-vo oznako, na tretji stopnji.

Da se bo ta program razvijal in spreminjal, kakor se bodo razvijale in spreminjale z našo družbo naše knjižnice, smo rekli že v začetku.

S smotrnim pospeševanjem knjižničarske izobrazbe na univerzi bomo dobili jamstvo tudi za nadaljnji razvoj knjižničarstva kot bistvene sestavine naše družbe.

KNJIŽNIČNI DELAVCI PO IZOBRAZBI IN STROKOVNIH NASLOVIH IN TEMELJNA OPRAVILA POSAMEZNIH PROFILOV

Miša Sepe

Republiška matična služba je pripravila predlog razdelitve temeljnih opravil v knjižnicah na delavce posameznih strokovnih profilov. Takšna razdelitev je potrebna iz več razlogov: za dograjevanje standardov v knjižničarstvu, pri pripravljanju sistemizacije delovnih mest v knjižnicah, pri ocenjevanju delovnih mest in dela posameznih delavcev in pri načrtovanju.

Menimo, da bi morala biti temeljna razdelitev delovnih nalog enotna za vse slovenske knjižnice, zato je treba predlog skrbno pripraviti in ga tako izdelati, da bo strokovno čimbolj neoporečen, hkrati pa dovolj praktičen za uporabo v knjižnicah.

Posebej povdarjamo, da lahko služi taka razdelitev temeljnih opravil v posameznih knjižnicah le kot izhodišče, na podlagi katerega bo knjižnica izdelala svoje samoupravne akte, prilagojene specifičnim razmeram vsake posamezne delovne organizacije.

Predlog, ki ga objavljamo, že upošteva pripombe komisije za univerzne knjižnice pri republiški matični službi in komisije za šolanje bibliotekarskih kadrov DBS, medtem, ko je delovna skupina za pripravo standardov za univerzne knjižnice DBJ sprejela nekoliko drugačno varianto.

Vse knjižnice vabimo, da predlog preučijo in sporoče svoje pripombe republiški matični službi.

PREDLOG

- 1./ Znanstveni in najvišji strokovni delavci
(bibliotekarski svetovalec, višji bibliotekar specialist, bibliotekar specialist in delavci z znanstvenimi nazivi)

- Opravljajo najzahtevnejša dela v stroki, predvsem pa:
- vodstvo knjižnice, večjih oddelkov ali enot, specialnih oddelkov, matične službe in drugih bibliotekarskih služb;
 - organizacija sistema knjižnic, ureditve posamezne knjižnice, posameznih delovnih procesov, oblike dela z bralci itd.;
 - sodelovanje z družbeno političnimi in kulturnimi organi in organizacijami združenega dela, s knjižnicami doma in v tujini;
 - teoretično delo v knjižnicah in stroki, referati, ekspertize, javna strokovna predavanja;

- vzgoja strokovnih kadrov, predavanja na bibliotekarskih tečajih in šolah, objavljane učbenikov in skript, vodstvo praktičnega uvajanja kadrov;
- snovanje in usmerjanje strokovnega razvoja svojega področja;
- objavljane strokovnih del, pomembnih za napredek stroke;
- informacijska služba, organizacija in vodstvo službe, vodstvo sistema;
- vodstvo in organizacija dokumentacijske in bibliografske dejavnosti.

2./ Delavci z visoko izobrazbo
(bibliotekar in višji bibliotekar)

- vodstvo knjižnice, ali večjih oddelkov in enot, matična služba;
- organizacija sistema knjižnic (v občini, v kraju itd.), sistema ureditve knjižničnega gradiva, katalogov in drugih pripomočkov, nabave, obdelave in posredovanja gradiva, organizacija dela ostalih delavcev v knjižnici ali oddelku, organizacija oblik dela z odraslimi in z mladimi bralci;
- sodelovanje s tistimi družbeno političnimi organi, organizacijami dela in posamezniki, ki so zainteresirani ali odgovorni za delo knjižnice ali oddelka, sodelovanje z drugimi knjižnicami ali oddelki knjižnice;
- nabavna politika in sicer: pregled knjižnega trga, vsklajevanje nabave glede na načrtani profil knjižnice, glede na finančna sredstva in glede na potrebe in želje uporabnikov, vsklajevanje nabave z drugimi knjižnicami - dokončna odločitev o nabavi;
- klasifikacija knjižnega gradiva;
- katalogizacija knjižnega gradiva - samo izjemoma v največjih knjižnicah, vodstvo oddelka, katalogizacija za centralni katalog ali izjemno zahtevnega gradiva (stari tiski);
- informacijska služba, vodstvo in organizacija takšne službe in dajanje informacij;
- uvajanje uporabnikov v uporabo knjižničnega gradiva, vse ostale oblike posameznega dela z odraslimi in mladimi bralci;
- strokovno izpopolnjevanje knjižničnih delavcev, sodelovanje pri vseh oblikah tega dela;
- sestavljanje bibliografij;
- razstave, organizacija in sestava razstav;
- izjemoma dokumentacijska dejavnost;
- če je razvita, naj jo opravlja dokumentalist, bibliotekar le v omenjenem obsegu.

3./ Delavci z višjo izobrazbo
(višji knjižničar, višji knjižničar referent)

- A. V splošnoizobraževalnih knjižnicah do vključno III. stopnje in v šolskih knjižnicah vsa dela, ki so naštetá pri delavcih z visoko izobrazbo - v primerno zmanjšanem obsegu in ob strokovni pomoči centralnih strokovnih služb (npr. centralna katalogizacija slovenskega tiska, priporočilni seti).
- B. V splošnoizobraževalnih knjižnicah II. in I. stopnje in v znanstvenih in specialnih knjižnicah pa opravljajo predvsem:
- vodstvo manjših oddelkov in enot;
 - pomoč pri nabavi gradiva: pregledovanje založniških katalogov in bibliografij, vodenje kartoteke deziderat, sestavljanje dopisov v zvezi z nabavo, reklamiranje in preverjanje naročil i.dr.;
 - abecedno imenska katalogizacija knjižnega gradiva, urejanje katalogov, vlaganje katalognih listkov, obdelava specialnega gradiva;
 - informacije o knjižnem gradivu;
 - kartoteka periodike (evidenca prihajanja, priprava za vezavo);
 - izposoja, v knjižnicah s prostim pristopom, dopolnjevanje knjižnega fonda v prostem pristopu;
 - medbibliotečna izposoja;
 - delo z mladimi bralci;
 - sodelovanje pri izdelavi bibliografij in informativnih publikacij;
 - statistika knjižnice.

4./ Delavci s srednjo izobrazbo
(knjižničar, knjižničar referent)

- vodenje in izdelava raznih kartotek in seznamov;
- inventarizacija knjižnega gradiva;
- dopolnjevanje knjižnega gradiva v prostem pristopu;
- vodenje dnevne statistike - opomini;
- pomoč pri vlaganju katalognih listkov (grobo razvrščanje);
- priprava periodike za vezavo in sprejemanje iz vezave;
- preprostejši dopisi, opomini, zamudnine in slično;
- zahtevnejši administrativni posli (če ni administrativnega delavca);
- delo in izposoja v knjižnicah VI. skupine in manjših izposojevališčih.

5./ Delavci z osnovnošolsko izobrazbo
(knjižnični manipulant, knjižnični manipulant
referent)

Dokler nismo uvedli posebnega šolanja za te delavce naj opravljajo v knjižnicah predvsem:

- tipkanje in razmnoževanje katalognih listkov;
- oprema novega knjižnega gradiva, manjša popravila poškodovanega gradiva;
- skrb za red v knjižnih policah ali v knjižnem skladišču, uvrščanje gradiva v policah, oziroma v skladišču in prinašanje gradiva iz skladišč;
- vsa druga tehnično-administrativna dela, za katere knjižnica nima posebej kvalificiranih delavcev.

6./ Tehnični in administrativni delavci

Priporočamo, da opravljajo vse tiste posle, ki ne spadajo v bibliotekarsko stroko: tipkanje kartotek, pisarniško poslovanje, knjigoveška opravila itd.

Takšna dela opravljajo knjižnični delavci le v primeru, da obseg posameznega opravila ne zadošča za polno zaposlenega delavca.

UNIVERZALNA BIBLIOGRAFSKA KONTROLA IN NJENO
UVAJANJE V JUGOSLOVANSKE KNJIŽNICE

Maks Veselko

Univerzalna bibliografska kontrola je naslov projekta, ki se ga je ob finančni pomoči UNESCO lotila Mednarodna zveza bibliotekarskih združenj; smisel in namen projekta pa je, da bi ob njegovi izvedbi potekala mednarodna izmenjava podatkov o novih publikacijah hitreje, enotneje in popolneje. Po zamisli avtorjev naj bi delo potekalo v treh fazah. Na prvi stopnji naj bi si narodi sveta organizirali nacionalno bibliografijo, ki naj bi ji ustrezna ali modernizirana zakonodaja prinesla pravico do prejemanja obveznega izvoda vseh publikacij, ki izidejo pri njih, ne glede na njihov jezik, vsebino ali obseg. Na drugi stopnji naj bi te nacionalne bibliografije na enoten način, torej po vsem svetu upoštevaše enaka načela in enako obliko, prejete publikacije obdelale oz. popisale. Ta popis naj bi bil takšen, da bi bil primeren tudi za vlaganje v računalnike, torej "stroju razumljiv". Na tretji stopnji naj bi končno prevzeli obdelano gradivo računalniki in ga preko svetovnih centrov za posredovanje podatkov pošiljali interesentom oziroma od njih prejemale zanje zanimive podatke.

Če skušamo iz tega v najbolj grobih potezah načrtanega opisa univerzalne bibliografske kontrole potegniti bistvene in za to priložnost najzanimivejše poteze, ugotovimo naslednje značilnosti:

- pravico in dolžnost bibliografskega opisa publikacij prevzamejo izključno bibliografske centrale narodov, pri katerih publikacije izhajajo;
- bibliografski opis publikacij mora biti takšen, da ga vsaka knjižnica na svetu lahko brez sprememb vključi v svoje kataloge;
- opis naj bibliografske centrale posameznih narodov posredujejo računalniškemu omrežju v času, ki ne sme biti daljši od treh mesecev po izidu publikacije.

Če zdaj skušamo ugotoviti, do kam smo v prizadevanjih za takšno svetovno organizacijo izmenjave podatkov prišli pri nas, tj. v Sloveniji in v Jugoslaviji, lahko ugotovimo, da smo prvo stopnjo, - nacionalno bibliografijo na podlagi obveznega izvoda vseh pri nas tiskanih publikacij - dosegli, saj velja v mednarodnem svetu takšna ureditev tega problema kot idealna in vzorna. Če so tu še pomanjkljivosti (nedostavljene, prepozno dostavljene publikacije), temu vsekakor ni kriva pravna ureditev vprašanja, ampak neizoblikovana nacionalna bibliografska kontrola, če smemo temu tako reči.

Priprave za prehod na drugo stopnjo, torej k enotni obdelavi podatkov, so opravljene in Slovenska bibliografija za leto 1975 bo že prinesla opise publikacij po mednarodnem standardu; v mesečni bibliografiji, objavljeni v reviji Knjiga, so po mednarodnem standardu opisane vse publikacije z letnico izida 1975. Po tem standardu - imenovanem z angleško kratico "ISBD" - opisuje publikacije od leta 1975 dalje tudi Jugoslovanska bibliografija, medtem ko jih bo Makedonska bibliografija začela z letom 1976. Takrat bo torej tudi ta stopnja za Jugoslavijo dosežena.

Govorimo seveda vse doslej samo o nacionalnih bibliografijah Jugoslavije, kajti projekt univerzalne bibliografske kontrole zajema v svoje omrežje le nacionalna bibliografska središča. Ko pa predvideva kot enega svojih ciljev, naj bi bil bibliografski opis primeren za kataloge vseh knjižnic sveta, s tem samim priporoča enak postopek obdelave tudi za kataloge posameznih knjižnic. Obenem pa knjižnicam tista nacionalna bibliografija, ki svoje opise publikacij razmnožuje za centralizirano katalogizacijo hočeš nočeš vsili novi sistem obdelave. Zato že ni več mogoče predvidevati drugačne razvojne poti za obdelavo publikacij v posameznih knjižnicah, kakor je prehod na enotna mednarodna načela. Po tej poti so že začele stopati knjižnice v Sloveniji, enako so se odločile knjižnice v drugih republikah, čeprav je zlasti v republikah brez lastne nacionalne bibliografije čutiti tudi določen odpor do spreminjanja ustaljenih, ponekod šele komaj uveljavljenih načel.

Takšen odpor je toliko bolj razumljiv, če se zavemo, da je medsebojno obveščanje o izdajateljski dejavnosti posameznih republik potekalo doslej po povsem drugačnih poteh. Posamezni narodi Jugoslavije se o svojih novih publikacijah niso obveščali z izmenjavo podatkov o njih, temveč kar s publikacijami samimi. Z racionalizatorskimi očmi gledan je ta način trikrat predrag: prvič, ker je knjiga dražja od listka, drugič, ker je - ali vsaj naj bi - vsaka nacionalka sama zase katalogizirala vse prejete publikacije iz drugih republik in je torej osem katalogizatorjev ponavljalo tisto, kar bi za vse lahko opravil deveti, in tretjič, ker je katalogizacija izven domovine publikacije nujno manj kvalitetna in zato za mednarodno izmenjavo podatkov manj uporabna; da o izgubi časa ne govorimo.

Nujno je torej, da vsaj v jugoslovanskem merilu napravimo še zadnji korak in izpeljemo bibliografsko kontrolo med nacionalkami posameznih republik, z drugimi besedami, da nehamo brez potrebe zapravljati nemajhna sredstva za obdelavo istega gradiva na devetih mestih v Jugoslaviji (če že pristajamo na to, da izmenjujemo med seboj prav vse publikacije, ki jih prinaša obvezni

izvod, in ne le tistih, o katerih bi na podlagi nagle medsebojne izmenjave podatkov sodili, da so za nas zanimive).

Seveda stvar ni tako preprosta in je ni mogoče rešiti kar z dogovorom o medrepubliški izmenjavi listkov, ki jih izdelujemo vsak za svojo domačo rabo. Poprej bo treba rešiti nekaj strokovnih in organizacijskih vprašanj.

Mednarodni standard za bibliografski opis publikacij oz. ISBD je torej zamišljen tako, da je opis primeren tako za strojno obdelavo kakor tudi za neposredno uvrščanje listka v katalog katerekoli knjižnice. To dosega na ta način, da navaja posamezne dele opisa, imenovane elemente, v natanko določenem zaporedju, jih združuje v območja, ki si prav tako sledijo v določenem zaporedju, in vsakega posebej opremi s simbolom, ki pove stroju in tudi bralcu, če jezika ne razume, s kakšnim podatkom ima opravka. Razen tega postavlja v oglate oklepaje tiste elemente posameznih območij, ki ne izvirajo iz osnovnega vira podatkov.

Oglejmo si čisto na kratko območja z njihovimi elementi. Prvo območje, imenovano območje naslova in navedbe avtorstva, vsebuje tri elemente: prvi element je zmeraj stvarni naslov, drugi element je vzporedni naslov ali podnaslov, tretji element prinaša podatke o vseh avtorjih, tako primarnih kakor sekundarnih, ki so sodelovali pri nastanku publikacije. Osnovni vir podatkov je za to območje naslovna stran, kar pomeni, da je treba pisati vse podatke, ki niso z naslovne strani, v oglatih oklepajih ali jih prenesti v območje opomb. Celotno območje je treba prepisati v jeziku in pisavi publikacije, torej tudi tiste vrinke, ki so potrebni za razumevanje prepisa. Da ne bi bilo prevelikih težav zaradi neznanja jezikov, določene in pogosto uporabljane vrinke pišemo v latinščini. - Drugo območje je območje izdaje z dvema elementoma: prvi element je podatek, za katero izdajo gre, drugi element pa prinaša podatke o avtorjih, ki so sodelovali samo pri tej izdaji. Tudi to območje je treba pisati v jeziku in pisavi publikacije, spremeni pa se osnovni vir podatkov: v oklepaj sodijo le podatki, ki jih ne prinašajo niti začetne strani niti kolofon. - Impresum je vsebina tretjega območja, elementi pa so naslednji: kraj izdaje, založba in leto izdaje. Čeprav dva elementa nista znana ali če gre za publikacijo, ki je izšla v samozaložbi, območje podaljšamo in sicer za dva elementa: za kraj tiskanja in ime tiskarne. V tem primeru pišemo zadnja dva elementa v okroglem oklepaju. Glede jezika in pisave opisa ter glede osnovnega vira velja tisto, kar smo povedali za prejšnje območje. - Sprememba nas čaka v naslednjem območju, tj. območju obsega, ki zahteva štiri elemente: podatek o številu strani in morebitnih prilog, podatek o ilustracijah,

oznako formata in opis spremnega gradiva. Tu je treba vse elemente navesti v jeziku bibliografskega središča oz. knjižnice, za nas torej v slovenščini. Osnovni vir podatkov je publikacija v celoti. - Sledi peto območje, v katerem kot prvi element navedemo ime knjižne zbirke in največkrat samo še število zvezka, če gre za šteto knjižno zbirko. Lahko je elementov tudi več. Vsekakor se tu spet vrnemo v območje, ki ga je obvezno treba izpisati v jeziku publikacije, medtem ko osnovni vir podatkov ostane isti kakor v prejšnjem območju, torej vsa publikacija. - Šesto območje je območje opomb. Sem vpišemo vse tiste podatke, ki nimajo mesta v strogo določenem zaporedju elementov prejšnjih območij, vendar pa so njihovo nujno dopolnilo. Vse to območje je spet treba pisati pri nas v slovenščini, kot osnovni vir podatkov pa velja katerikoli vir, kar pomeni, da opomb nikdar ne pišemo v oklepajih. - Sedmo območje bomo izpolnjevali, ko bodo tudi naše publikacije prinašale mednarodno standardno knjižno številko (ISBN), medtem ko je zadnje mesto prihranjeno za opis posameznih zvezkov publikacij v več delih.

Tako izpeljan opis naj bi dosegel bistveni namen standarda, omogočil naj bi torej mednarodno izmenjavo bibliografskih informacij ne glede na vir, ki nam podatek posreduje in ne glede na naše poznavanje ali nepoznavanje jezika publikacije, obenem pa naj bi bil primeren za strojno obdelavo. Vendar pa vsi problemi le še niso rešeni.

Povrnimo se k tistemu določilu standarda, ki pravi, da morajo biti posamezna območja v celoti opisana v jeziku in pisavi publikacije, izvzeti pa sta dve območji, ki ju je treba popisati v jeziku knjižnice, območji obsega in opomb.

Če torej slovenska knjižnica izdela listek s četrtem in šestim območjem v slovenščini ter ostalimi območji v jeziku in pisavi publikacije, je s tem opis v popolnem skladu z določili ISBD, obenem pa v nasprotju z določilom, ki zahteva, naj bo listek primeren za katalog katerekoli knjižnice. Njenega listka namreč ne more brez nadaljnjega uvrstiti v svoje kataloge npr. makedonska knjižnica, saj mora po istem standardu pisati četrto in šesto območje v makedonščini.

Tega protislovja se je seveda zavedal tudi sestavljalec določil in zato predpisal, da si informacij ne posredujejo zainteresirane knjižnice med seboj neposredno, marveč preko računalniških centrov. Ti računalniški centri pa so dolžni informacije posredovati zainteresiranim ustanovam v obliki, v kakršni so primerni zanje. Preprosto povedano: opis publikacije, ki izvira iz Slovenije, naj bi preko računalniškega centra pripotoval v Makedonijo tak, da bosta četrto in šesto območje v makedonščini.

teh dveh območjih uporabljali latinico. Oglejmo si dva primera kompliciranjšega opisa obsega v srbski, hrvatski in slovenski verziji:

SRB 271 str. : il. ; 21 cm & atlas (37 str., 19 listova mapa u boji ; 37 cm)

HRV 271 str. : ilustr. ; 21 cm & atlas (37 str., 19 listova obojenih zemljop. karata ; 37 cm)

SLO 271 str. : ilustr. ; 21 cm & atlas (37 str., 19 f. barvnih zvd ; 37 cm)

ali

SRB 271 str. : il. ; 21 cm & gramofonska ploča (2 str. 30 cm. 33 1/3 obrtaja u minutu)

HRV 271 str. : ilustr. ; 21 cm & gramofonska ploča (2 strane 30 cm 33 1/3 o/m.)

SLO 271 str. : ilustr. ; 21 cm & gramof. plošča (2 str. 30 cm 33 1/3 o/m)

Razlike vsekakor niso tolikšne, da bi bil prevod nujno potreben.

Isto velja za območje opomb:

SRB Prevod dela

Naslov na hrptu: Oliver!

Pripisuje se Džonatanu Sviftu (Jonathan Swift)

Rezime na engleskom

HRV Prijevod djela

Hrpteni naslov: Oliver!

Pripisuje se Jonathanu Swiftu

Sažetak na engleskom jeziku

SLO Prevod dela

Hrbtni naslov: Oliver!

Domnevni avtor Jonathan Swift

Povzetek v angleščini

Problem bodo torej predstavljali le opisi, izvirajoči iz centrov, ki uporabljajo cirilico. V takem primeru bi bilo treba listek prepisati in podatke teh dveh bomočij navesti v slovenščini in seveda v latinici. Ker pa bi ob enem prepisali v latinico tudi ostala območja, saj trenutno ne premoremo pisalnega stroja s cirilskimi črkami in še manj količkaj izurjenega strojepisca zanj, bi s tem dregnili v naslednji problem, ki nas čaka.

Rekli smo že, da mednarodni standard za opis publikacij zahteva prepis podatkov v jeziku in pisavi publikacije. V mednarodni izmenjavi podatkov nas Slovencev ta zahteva niti ne bo motila, saj je velika večina publikacij, o katerih naj bi obveščali tuji svet, pisana v latinici. Ta zahteva nas moti šele, ko izdelujemo opise za svoje

knjižnične kataloge. Vsi vemo, da ta zahteva ni nova, da se katalogi velikih knjižnic po njej ravnajo in da dejstvo, da knjižnica ne premore pisalnega stroja s cirilico, ne more biti izgovor, ker ni izgovor niti katalogizatorjem tistih knjižnic, ki jim je cirilica vse bolj oddaljena in vse bolj tuja. Iz tega sledi, da črkopis, vsaj kar zadeva cirilico, ne more in ne sme biti problem našim knjižnicam, vsaj ne več dolgo. Kar pomeni, da bomo listke, izvirajoče iz področij s cirilico, priredili za svoj namen tako, da bomo četrto in šesto področje prevedli in pisali v latinici, obdržali pa cirilico v vseh drugih področjih, s tem da bomo stvani naslov publikacije v opombi transliterirali in morda, če bomo sodili za potrebo, še prevedli. Tako pač, kakor to delo poteka v vseh velikih svetovnih knjižnicah, kar nam dokazujejo tiskani katalogi Kongresne knjižnice iz Washingtona, pariške Nacionalke in knjižnice Britanskega muzeja, ki jih ima NUK. Tu opazimo, da Angleži in Amerikanci takim opisom v cirilici pišejo značnico v latinici in v izvorni obliki ter listke uvrščajo v en sam katalog, medtem ko imajo Francozi poseben katalog knjig v cirilici in so v njem tudi značnice pisane v cirilici in v fonetizirani obliki. S tem pa se tudi za nas odpira še zadnji problem, torej vprašanje značnice.

Glede tega predpisuje Eva Verona v svojem Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga (prvi dio, str. 171-172) takole:

- "1. V knjižnicah Hrvatske in Slovenije se vse besede značnice pišejo z latinico.
2. V knjižnicah Bosne in Hercegovine, Črne gore, Makedonije, Srbije se značnice pišejo ali v latinici ali v cirilici glede na to, ali knjižnica želi urediti en sam splošni (glavni) abecedni katalog z značnicami v latinici ali en sam splošni (glavni) abecedni katalog z značnicami v cirilici ali dva abecedna kataloga, enega z značnicami v cirilici in enega v latinici."

Vendar v naslednjem odstavku dopušča:

- "3. Če knjižnica vodi poseben abecedni katalog za knjižnično gradivo, tiskano ali pisano v kaki drugi pisavi, se značnice v tem katalogu pišejo v pisavi gradiva."

In nazadnje:

- "4. Če se v popisovanem gradivu pojavljajo besede, ki niso pisane z latinico, ali s črkami, ki ne ustrezajo običajni latinici, se v značnicah v latinici transliterirajo po predpisih tega Pravilnika."

Imamo torej teoretično dve možnosti: ali načeti nove kataloge za gradivo v cirilici s fonetizirano značnico v cirilici ali uvrščati listke kakor doslej z značnico v izvorni obliki in v latinici. V prvem primeru bi prežete listke iz štirih republik, ki uporabljajo za znač-

nico tudi cirilico, lahko brez popravkov uvrščali v naš katalog, v drugem primeru bomo morali dovršen del prejetih listkov prepisovati, predelovati in prevajati.

Moje mnenje je, da se bomo morali kljub ugodnejši prvi možnosti vendarle odločiti za drugo, zamudnejšo, in sicer iz naslednjih razlogov:

Prvič, ker je za bralca in tudi za knjižničarja zelo neprimerno sekati kataloge po formalnih vidikih, kakršen je npr. letnica prihoda publikacije v knjižnico;

in drugič, ker moramo vsekakor videti in zahtevati kot edino primerno razvojno pot uvajanje računalniškega omrežja v naše nacionalke, nakar bodo posebni programi našete težave sami odpravili.

Do takrat pa nam bo tudi zamenjava listkov med republikami v veliko korist tako glede racionalizacije dela kakor glede na hitrejšo informiranost in nadaljnje pomenenje katalogov.

PRI NARODNI IN UNIVERZITETNI KNJIŽNICI
LAHKO NAROČITE

ABECEDNI imenski katalog. Ljubljana 1967. Vez. 25 din.

BAJEC, J.: Slovenski časniki in časopisi 1937 - 1945. Ljubljana 1973.
100 din

BOHINEC, V.: Katalogizacija kartografskega gradiva. Ljubljana 1966.
/Separat/ 2 din.

LOGAR, J.: Uvod v bibliografijo. Ljubljana 1970. Vez. 50 din.

OBVESTILA republiške matične službe. /Broš. Brezplačno./

SEZNAM tujih periodik, ki jih prejema jo knjižnice v Sloveniji.
Ljubljana 1962. Broš. 11 din.

SLOVENSKA bibliografija za leto 1949 /1,50 din/, 1950 /5,15 din/,
1959 /24 din/, 1960 /32 din/, 1961 /32 din/, 1962 /32 din/,
1963 /32 din/, 1964 /32 din/, 1965 /36 din/, 1966 /44 din/, 1967
/44 din/, 1968 /80 din/, 1969 /180 din/, 1970 /180 din/.

VRANČIČ, R.: Uporaba knjižničnega gradiva in informacijska služba
v knjižnicah. Ljubljana 1969. Broš. 15 din.

ZBORNIK Narodne in univerzitetne knjižnice. Ljubljana 1974. /40 din/.

ISBD(M): Mednarodni standardni bibliografski opis monografskih
publikacij.- 1. standardna izdaja. - Ljubljana, 1975 /broš. 20.-din/

ISBD(S): Mednarodni standardni bibliografski opis serij. - Ljubljana,
1975 /broš. 20.-din/.